

Literatura – okruhy ke zkoušce

PhDr. Milena Šubrtová, Ph.D.

Rozšířená verze vhodná k samostatné přípravě

Základní okruhy ke studiu a samostudiu. Přípravu je vhodné kombinovat s vlastní četbou a samozřejmým předpokladem úspěšného zvládnutí látky je obeznámenost s českými a světovými dějinami daných období na úrovni střední školy. Průřezovými okruhy je problematika triviality a kýče v literární produkci pro děti; vztah televizní a filmové tvorby k tvorbě literární; otázka literárního kánonu (tzv. zlatý fond literatury pro děti).

Otázky jsou u zkoušky modifikovány podle hlediska literárněhistorického i žánrového (např. Vývoj autorské pohádky ve druhé polovině 20. století; Problematika literatury pro děti v první polovině 19. století).

Počátky literatury pro děti a mládež, intencionální a neintencionální složka četby dětí a mládeže, předpoklady vzniku intencionální literatury pro děti v evropském kontextu (sklonek 17. století) a v kontextu české literatury (70. léta 18. století), svět dítěte v 19. století, proměny v nazírání na potřeby dětí v průběhu 20. století. Pedagogický román (Fénélon, J. J. Rousseau) a první autorské pohádky (Ch. Perrault, Mme d'Aulnoy).

Literatura pro děti a mládež za obrození, periodizace a program národního obrození, hlavní znaky obrozenecké kultury. Výrazné osobnosti podmiňující rozvoj české literatury: J. Dobrovský, J. Jungmann, V. M. Kramerius, knížky lidového čtení, didaktizující beletrie pro děti, adaptace z němčiny, tvorba pro dívky (M. D. Rettigová, Marie Antonie), poezie pro děti (K. A. Vinařický) včetně neintencionální tvorby. **Rozvoj literatury pro děti a její žánrová diverzifikace ve druhé polovině 19. století**, literární generace a skupiny ovlivňující vývoj celonárodního písemnictví (májovci, ruchovci, lumírovci aj.), změny v žánrové skladbě literatury pro děti, inspirace ze světové literatury (Ch. Dickens, J. F. Cooper, J. Verne, H. Ch. Andersen, Lewis Carroll, O. Wilde, E. A. Poe aj.).

Pokračování ve sběratelských, adaptátorských a edičních aktivitách (B. Němcová, K. J. Erben). Rozvoj autorské pohádky (J. Karafiát). Próza s dívčí hrdinkou (E. Krásnohorská, její tvorba a emancipační aktivity), reflexe českých dějin (A. Jirásek a jeho současníci).

Umělecky hodnotná básnická tvorba poslední třetiny 19. století (J. V. Sládek, K. V. Rais, J. Kožíšek).

Impulzy ze světové literatury: vývoj autorské pohádky (W. Hauff, H. Ch. Andersen, O. Wilde, Lewis Carroll, Carlo Collodi).

Literatura pro mládež od počátku 20. století do roku 1945, oživení tvorby i odborného zázemí v oblasti literatury pro děti a mládež u nás (revue Úhor).

Impulzy ze světové literatury (J. M. Barrie, A. A. Milne) a vývoj české autorské pohádky (K. Čapek, J. Čapek, J. Mahen, O. Sekora, J. Lada, V. Nezval, V. Vančura, K. Poláček), tzv. boje o pohádku.

Prozaická tvorba pro děti: realisticky zaměřená (J.Š. Baar), se sociálním laděním (M. Majerová, J.V. Pleva, V. Řezáč), populární cykly s dětskými hrdiny (F. Háj, A. Kutinová). Nová témata po r. 1918, rozvoj literatury životopisné, s legionářskou tematikou, historickou tematikou (E. Štorch). Konjunktura dobrodružné literatury, její různé typy (J. Foglar, F. Běhounek, F. Flos).

Inovativní proudy v poezii pro děti (nonsensová poezie V. Nezvala), nástup nové básnické generace ve 40. letech 20. století (F. Hrubín, F. Halas, J. Seifert).

Okupace a její vliv na literaturu pro děti a mládež, akcentování historických látek (V. Vančura, I. Olbracht), negativní dopad cenzury (E. Štorch).

Literatura pro mládež v období od roku 1945 do konce 50. let 20. století, autorská, vydavatelská i názorová pluralita v krátkém období 1945-1948, paralelní tvorba různých literárních generací.

Světová literatura a její zpožděná reflexe v kontextu české literatury pro děti (A. Lindgrenová).

Rozšíření publikačních možností, nově utvářená struktura dětského časopisectví (1945 vznik Mateřídoušky).

Vývojová diskontinuita po r. 1948, rozštěpení literatury na oficiální, samizdatový a exilový proud, represe autorů, autocenzura. Monopolizace ve vydávání dětských knih (1949 vznik SNDK), časopis Štěpnice a jeho kritická činnost.

Proměna žánrové mapy dětské literatury (pozice dobrodružné a dívčí četby).

Poezie a próza pro děti a mládež v 50. letech 20. století pod vlivem schematismu, motivy dítěte jako představitele lepších zítřků, přímočará agitační funkce poezie. Návaznost na tradice a umělecky hodnotná poezie pro děti na sklonku 40. let 20. století a ve druhé polovině 50. let 20. století (tvorba I. Blatného, J. Zahradníčka, F. Hrubína, J. Seiferta, V. Holana, Z. Kriebla, F. Branislava, J. Kainara).

Literatura pro děti a mládež v 60. letech 20. století, liberálnější klima, osvobození literatury pro mládež od přímých didaktických a ideologických povinností, konkurence SNDK v podobě nově vzniklých regionálních nakladatelství, časopis Zlatý máj, změny ve skladbě dětského časopisectví (1967 Sluníčko), akceptování oddechové a zábavné funkce literatury pro mládež (dětské časopisy jako platforma pro kreslený seriál a komiks – A. Born – S. Hrnčíř, V. Faltová – D. Lhotová, Z. K. Slabý).

Próza ze života dětí a mládeže v 60. letech, nástup tzv. nové vlny v příběhové próze (O. Hofman, H. Franková, J. Procházka) ve 2. polovině 60. let. Próza pro děti předškolního a mladšího školního věku (B. Říha, J. Ryska).

Autorská pohádka v 60. letech 20. století, návaznost na podněty meziválečného období, určujícím prvkem je hra a hravost. Vyděluje se nonsensová pohádka a konstituuje se typ pohádky založený na prolínání reálného příběhu z dětského života s pohádkovými fantazijními prvky. Proud svérázných invariant folklorní pohádky, humorný posun tradičních postav a motivů kouzelné lidové pohádky, hra a experiment, nonsens (J. Werich, V. Čtvrtek, F. Nepil, O. Hejná, J. Trnka, H. Franková, M. Macourek, A. Mikulka, A. Vostrá).

Hodnotové rozvrstvení poezie pro děti: výlučná, experimentální tvorba i nenáročná verše pro průměrný konzumentský vkus. Nástup básníků střední a mladší generace, dominance kainarovo-krieblovské linie (J. Kainar, Z. Kriebel, J. Hanzlík, P. Šrut, J. Havel, J. Híršal), výrazné osobnosti mimo literární proudy (M. Lukešová).

Literatura pro děti a mládež v 70. a 80. letech 20. století, normalizační proces, další vlna publikačního omezování, perzekucí a vylučování z literatury. Stagnace poezie, uměleckonaučné literatury. Prozaická tvorba vymezována podněty zvenčí (nakladatelské soutěže k oficiálním výročím).

Nová autorská generace (H. Bořkovicová, V. Steklač, V. Plívová-Šimková, E. Horelová, M. Zinnerová, E. Bernardinová). Tematika venkova jako „ráje“ pro děti (J. Ryska, B. Říha, E. Bernardinová).

Edice „První čtení“.

Pohádkové ladění prózy pro mladší čtenáře (J. Hanzlík, O. Hofman, E. Petiška). Autorská pohádka: tzv. čtvrtkovský typ pohádky (V. Čtvrtek, F. Nepil), nonsensová poetika (O. Hejná, M. Macourek, D. Mrázková, A. Mikulka, O. Hofman), epické miniatury (J. Kahoun). Autorské adaptace folklorních látek (V. Hulpach, E. Petiška, H. Lisická, O. Sirovátka).

Literatura pro děti a mládež v 90. letech 20. století a počátkem 21. století, změněná společensko-politická situace a její vliv na kulturní sféru, demonopolizace ve vydávání dětských knih a formování knižního trhu, komercializace dětské literatury, profily

nejdůležitějších nakladatelství zaměřených na dětskou literaturu (Meander, Baobab, Albatros), stagnace dětské literatury v první polovině 90. let.

Nové postavení dětské literatury v souvislosti s proměnami dětského života (informační zrychlení – encyklopedie, vizualizace, relaxační a zábavná funkce literatury je suplována médií atd.). Proměny dětského časopisectví od 90. let 20. století do současnosti.

Literární ocenění v oblasti dětské literatury (Zlatá stuha, Magnesia Litera, Cena Hanse Christiana Andersena, Cena Astrid Lindgrenové).

Poezie pro děti, ediční návraty starších autorů (I. Blatný, J. Zahradníček) a tvorba v minulosti perzekvovaných autorů (J. Brukner), pokračující tvorba generace 70. a 80. let 20. století (M. Černík, J. Žáček, P. Šrut, M. Kratochvíl, J. Havel, M. Lukešová). Tzv. zpívaná poezie (J. Nohavica, Z. Svěrák, J. Vodňanský, E. Frynta, P. Šrut). Triviální poezie pro děti, abecedáře, didaxe a užítkovost v poezii pro děti. Aktualizace námětů a prostředků z folklórní tvorby (V. Provozníková). Synkretismus v koncepci knih (P. Nikl).

Autorská pohádka a její současní představitelé, imitativně-inovační typ (E. Šaloun, M. Kubátová, J. Kincl, V. Klimtová, I. Gálová), nonsensově-parodický typ (A. Mikulka, P. Ouředník, M. Macourek, J. Kahoun, Z. Svěrák), imaginativní typ (K. Šiktanc, D. Fischerová, E. Hudečková, J. Stránský). Žánrové experimenty – pohádkové travestie (M. Wagnerová). Rozvoj adaptací pohádek, mýtů a bájí, častý výskyt dříve cenzurovaných látek jako židovské, romské, americké aj. (P. Šrut, H. Doskočilová, L. Pavlát, E. Hudečková, J. Kahoun). Vzdávající zájem o lokální folklor (V. Hulpach, v moravském regionu např. M. Šrámková, Z. Nováková). Rizika vyplývající z komerčního přístupu (nekvalitní jazyková úprava, produkce nadnárodních nakladatelství, stírání svérázu původních předloh apod.).

Podoby příběhové prózy pro děti, tematická detabuizace, inspirace světovou literaturou pro děti, tzv. filozofizace ve světové a české literatuře pro děti (J. Gaarder, A. Lindgrenová).

Fyzicky, psychicky či sociálně handicapovaný hrdina (M. Drijverová, I. Procházková, E. Bernardinová), problematika multikulturního soužití (I. Březinová, H. Doskočilová).

Obrázkové knížky (bilderbuchy), renesance zájmu o bilderbuchy, bilderbuchy s pohádkovým laděním (P. Sís, P. Čech, M. Skala, D. Urbánková, Vhrstí, M. Rezková – L. Urbánek), naučně orientované obrázkové knížky (P. Sís, L. Seifertová, R. Fučíková).

Problematika regionu ve vztahu k literatuře pro mládež, pojetí regionu z historického i současného hlediska, region z žánrového pohledu (zejm. přírodní a historická tematika v literatuře pro mládež, folklor). Významné osobnosti spjaté s literaturou pro mládež v moravském regionu, autoři, nakladatelství, časopisy, instituce. Nové adaptace starých českých pověstí (A. Ježková), pověst'ová tvorba pro předčtenáře (O. Sirovátka, M. Drijverová).

Zlatý fond české literatury pro děti, otázka jeho vymezení, proměnlivosti, významu pro utváření národní identity. Zlatý fond světové literatury pro děti a mládež a různá pojetí světové literatury pro děti a mládež.